

מבט על, גיליון 1415, 14 בדצמבר 2020

"היום שאחרי" אבו מאזן כבר כאן

מיכאל מילשטיין

"היום שאחרי" אבו מאזן לא חייב להיות שונה מ"היום שלפני", והרבה מכך תלוי בישראל. ראשית, עליה לוודא את יציבות המרחב הציבורי והכלכלי בגדה המערבית, שמהווה במשך למעלה מעשור מתכון לשקט היחסי באזור. כהונת ביידן עשויה גם היא לתרום לייצוב המערכת הפלסטינית בהקשרי "היום שאחרי". המהפך בווינגטון משרה כבר עתה רגיעה ואופטימיות זהירה בראמאללה. עם זאת, העתיד כמובן יהיה תלוי גם בבחירות שיבצעו הפלסטינים עצמם: אם מנהיגי הרשות הפלסטינית ופת"ח יעדיפו להתלכד, במקום לפתח מאבק אליס על השלטון, ואם המנהיג או המנהיגים העתידיים ישכילו להבין כי שרידותם מחייבת זיקה הדוקה לישראל. ואולי בכלל יתפוס את השלטון דור צעיר, משוחרר מסיסמאות העבר, שיעניק קדימות ליעד של מדינה "כאן ועכשיו" - גם אם צנועה בממדיה ובמעמדה.

התקופה הנוכחית ניצבת בסימן שפל לאומי רב-ממדי מבחינת הפלסטינים: ניכרת התרחקות מכל יעד אסטרטגי שאליו הם חתרו, ובראשם המדינה; הפיצול בין רצועת עזה לגדה המערבית הולך ומעמיק, בעוד תהליך הפיוס הפנימי נכשל בהתמדה; המערכת הבינלאומית והעולם הערבי מפגינים ייאוש גובר כלפי הסוגייה הפלסטינית (שבא לידי ביטוי בולט בקידום הנורמליזציה עם ישראל, גם טרם גובש פתרון לסכסוך הישראלי-פלסטיני); ולהנהגה הפלסטינית אין חזון ממשי שאותו היא יכולה להציג לקולקטיב בשטחים, למעט **סבר וסומוד** - המתנה ועמידה איתנה - סיסמה שבעיני רבים מהפלסטינים לא מעניקה מענה למצוקותיהם בהווה.

בישראל מתקשים להבין את המורכבות המאפיינת את דמותו של אבו מאזן. הנטייה לקרוא אותו מבעד ל"משקפיים הישראליים" יוצרת דיכוטומיה, שלפיה הראיס הפלסטיני הוא או הפרטנר להסכם שלום או אויב סרבן. בפועל, אבו מאזן מגלם ניגודים המשקפים במידה רבה את דיוקנה המורכב של המערכת הפלסטינית כולה. הוא דבק מצד אחד בתהליך המדיני וסולד באופן עקרוני מהמאבק המזוין, אך מהצד השני, כמי שחוה את הנכבה על בשרו, מתקשה לחתום על הכרעות לאומיות שכרוכה בהן פשרה בנושאי הליבה של הסכסוך, ובראשן הפליטים וירושלים.

אבו מאזן הפך אפוא לנכס ונטל בו זמנית מבחינת ישראל, כמו גם הפלסטינים. הוא איפשר יציבות אסטרטגית בגדה המערבית, למרות זעזועים עמוקים שהתרחשו בעשור האחרון, ותרם לכך שהאביב הערבי פסח על הפלסטינים, בלם את חמאס, והקפיד על שימור הקשר ההדוק עם ישראל; אך מנגד דבק בקו מדיני דוגמטי, החמיץ הזדמנויות מדיניות - ובראשן ההצעות שהועלו בשיחות אנאפוליס - הביא להתאבנות ההנהגה הפלסטינית, וניהל שלטון שמתאפיין בשחיתות ופגיעה בזכויות אדם. תקופתו צפויה כנראה להירשם בהיסטוריה כטובה וכגרועה ביותר שידעה המערכת הפלסטינית, ובעיקר בגדה המערבית: יציבות ושגשוג, ומנגד משבר עמוק ומתמשך.

בין שלל הבעיות האסטרטגיות שעומן ישראל מתמודדת כיום, ובראשן משבר הקורונה, עליה גם להגביר היערכות לקראת "היום שאחרי" אבו מאזן. זהו אינו "עניין של הפלסטינים", אלא סוגיה

שצפויה להקרין ישירות על מצבה האסטרטגי של ישראל. לפחות כרגע, סביר שהיעלמות אבו מאזן מהזירה תותיר את המערכת הפלסטינית בערפל כבד: ללא מנגנון והליך ברורים להעברת השלטון, בלי יורש מסומן (ועם גלריית מועמדים "חיוורים" למדי), ועם אפשרות להתפתחות מאבק בין הטוענים לכתר משורות הפת"ח, לפיצול בין סמכויות הממשל שבהן אוזן אבו מאזן (הרשות הפלסטינית, אש"ף ופת"ח), להעמקת הנתק בין רצועת עזה לגדה המערבית, וכן ל"ניצול הזדמנויות" על-ידי חמאס לביסוס כוחו במערכת הפלסטינית.

מבעד לסימני השאלה הכבדים מסתמנים בעת הנוכחית מספר תרחישים מרכזיים שיכולים להתפתח עם היעלמותו של אבו מאזן: ליכוד כוחות של כלל הטוענים לירושת אבו מאזן על מנת לייצב את שלטון הפת"ח, לפחות לתקופת ביניים עד שמתוך הקבוצה השלטת יתבסס מנהיג דומיננטי; התפתחות עימותים אלימים בין המחנות היריבים בפת"ח; אפשרות שאותם מאבקים יהיו קשים וממושכים ויגרמו לערעור השלטון הפלסטיני, תוך היווצרות תופעות של אנרכיה ו"קאנטונים" בגדה המערבית, הנשלטים בידי הנהגות מקומיות או מיליציות חמושות; או פנייה מיידית של הפלסטינים לאחר היעלמות אבו מאזן למימוש מעשי ורחב היקף של הפיוס, מהלך אשר ילווה, בין היתר, בקידום בחירות כלליות ובשילוב חמאס בהנהגה ובמוסדות הממשל הפלסטיניים.

ואולם, "היום שאחרי" לא חייב בהכרח להיות שונה מ"היום שלפני", והרבה מכך תלוי בישראל. ראשית, עליה לוודא את יציבות המרחב הציבורי והכלכלי בגדה המערבית, שמהווה במשך למעלה מעשור מתכון לשקט היחסי באזור. רוב הציבור, כך נראה, אינו מעוניין להיסחף בהרפתקאות של מלחמות פנימיות, וככלל מפגין עניין מוגבל במפת המחנות המתגבשת (עיקר מעייניו ממוקדים בבעיות הקורונה והכלכלה). על ישראל למצוא נקודת איזון מושכלת בין "עמדת התבוננות" על הצפוי להתרחש וזהירות ממעורבות כלשהי בזירה הפלסטינית הפנימית, לבין "הכתרת מלכים" - צעד שישראל נכוותה ממנו בעבר, כמו למשל במקרה בשיר ג'ומייל בלבנון. הנתבי הנכון מבחינת ישראל מבוסס על שילוב בין תרומה לייצוב המערכת הפלסטינית, בעיקר באמצעות מהלכים אזרחיים, לבין מעקב הדוק אחר ההתפתחויות במערכת הפלסטינית שצפויות להשפיע לרעה על ישראל, ולא להירתע לגדוע כאלה שמגלמות סכנה חמורה, למשל השתלטות גורם קיצוני על הגדה המערבית, בראש ובראשונה חמאס. חשוב שישראל תתאם את מהלכיה עם גורמי הכוח המרכזיים באזור, המפגינים עניין ומעורבות בנושא "היום שאחרי", ובראשם מצרים, ירדן ומדינות המפרץ, תוך ניסיון לגייס את הכוח המדיני והכלכלי שלהן לייצוב המערכת הפלסטינית. גם בהקשר הזה, חשוב לא להיקלע להרפתקאות של "הרצת" מועמדים מטעם הכוחות האזוריים.

כהונת ביידן עשויה גם היא לתרום לייצוב המערכת הפלסטינית בהקשרי "היום שאחרי". המהפך בווינגטון משרה כבר עתה רגיעה ואופטימיות זהירה בראמאללה: אבו מאזן סיים את המשבר הממושך עם ישראל; נערך לחידוש הקשר עם הממשל האמריקאי; ומתחיל לפתח תקווה לחידוש הסיוע הכלכלי האמריקאי, ובהמשך גם להתנעת המשא ומתן המדיני, תוך שווינגטון חוזרת למלא תפקיד של מתווך הוגן בעיני הפלסטינים. מציאות שכזאת צפויה אמנם לגלם מתחים בין ישראל לפלסטינים (ויתכן שגם בין ישראל לממשל האמריקאי החדש), אולם עשויה במקביל לבסס מסגרות של שיח ישיר בין הצדדים, אשר יתרום לקיום יציבות ברשות הפלסטינית גם לאחר היעלמות אבו מאזן.

העתיד כמובן יהיה תלוי גם בבחירות שיבצעו הפלסטינים עצמם : האם מנהיגי הרשות הפלסטינית והפת"ח יעדיפו להתלכד, במקום לפתח מאבק אלים על השלטון (כמו למשל הדגם שנוצר לאחר מות סטלין בברית המועצות ואפשר לאחר זמן את עלייתו של מנהיג דומיננטי אחד); והאם המנהיג או המנהיגים העתידיים ישכילו להבין כי אימוץ אג'נדה של עימות עם ישראל משמעו כנראה כהונה קצרה, וכי שרידותם לאורך זמן מחייבת זיקה הדוקה לישראל. ואולי בכלל יתפוס את מושכות השלטון ב"יום שאחרי" דור צעיר, משוחרר מסיסמאות העבר, שיעניק קדימות ליעד של מדינה "כאן ועכשיו" - גם אם צנועה בממדיה ובמעמדה - על פני המשך הדבקות בחזון שהולך ומתרחק, מה שיחייב גם את ישראל להכרעה לאומית היסטורית בשאלת ההפרדה בין שני העמים.